

чинів невеликої тяжкості та об'єкти неуправлінських деліктів мають спільну природу. Об'єктам вказаних злочинів притаманні управлінські відносини. Неуправлінські делікти не відповідають природі загального об'єкта адміністративних правопорушень. Доводиться, що об'єкти посягання вказаних діянь є об'єктом кримінального проступку.

Ключові слова: кримінальний проступок, об'єкт, злочин, управлінські правовідносини, деліктні відносини, концепція

Анотація

Дмитрук М. М. Объект уголовного проступка. — Статья.

Статья посвящена объекту уголовного проступка. Автором доказывается, что объекты преступлений небольшой тяжести и объекты неуправленческих деликтов имеют общую природу. Объектам указанных преступлений присущи управленческие отношения. Неуправленческие деликты не соответствуют природе общего объекта административных правонарушений. Доказывается, что объекты посягательства указанных деяний являются объектом уголовного проступка.

Ключевые слова: уголовный проступок, объект, преступление, управленческие правоотношения, деликтные отношения, концепция.

Summary

Dmytruk M. M. The object of criminal misconduct. — Article.

This article is devoted to the object of criminal misconduct. The author proves that minor crime objects and objects without administrative offenses have a common origin. The administrative legal relations are inherited to the objects of the crimes. The non-administrative delicts objects are characterized by absence of administrative relations thereby the disparity of the general nature of the objects administrative offenses. It is shown that objects of encroachment of these indicated acts are the objects of criminal misconduct.

Keywords: criminal misconduct, the object, offense, administrative legal relations, tort relations, concept.

УДК 343.23:343.122:614.253.8

В. В. Марсєв

ПАЦІЄНТ ЯК ПОТЕРПІЛИЙ ВІД ЗЛОЧИНУ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ознаки потерпілого неодноразово згадуються законодавцем у диспозиціях норм Особливої частини КК України як такі, що формують ознаки злочину в цілому. Отже, правильне визначення статусів «пацієнт» та «хворий» має надзвичайно важливе як наукове, так і практичне значення, зокрема для кваліфікації суспільно небезпечних діянь у сфері охорони здоров'я та медичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Даній тематиці присвячені публікації таких авторів, як О. І. Смотров, А. А. Азаров, І. А. Захаров, Н. Б. Болотіна, С. Г. Стеценко, А. М. Зелінський, Р. О. Стефанчук, та інших. Проте без належної уваги залишено дослідження проблеми пацієнта як потерпілого від злочину, що зумовлює актуальність статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є розкриття поняття пацієнта як потерпілого від злочину. Для досягнення цієї мети автор поставив такі завдання:

- дослідити теоретичні наукові позиції, міжнародно-правові акти та положення національного законодавства;
- надати узагальнене визначення поняттю «пацієнт»;
- узагальнити коло злочинних посягань на права пацієнта;
- окреслити сферу можливих злочинних посягань на права пацієнта шляхом визначення поняття «пацієнт».

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На міжнародному рівні визначення поняття «пацієнт» міститься в Принципах захисту осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги, які були затверджені Резолюцією 46/119 ООН 18 грудня 1992 р. за доповіддю Третього комітету (А/46/721), де пацієнт визначається як людина, яка отримує психіатричну допомогу, а також всі люди, які звертаються до психіатричного закладу [1, 87]. В Декларації про політику в сфері забезпечення прав пацієнтів в Європі, прийнятій Європейською нарадою з прав пацієнтів в Амстердамі в березні 1994 р., — пацієнт — це здоровий (здорові) чи хворий (хворі) споживач (споживачі) медичних послуг [2].

В національному законодавстві визначення терміна, що розглядається, дається лише на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Так, визначення цього терміна можна знайти в Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23 вересня 2009 р. № 690. Відповідно до цього Порядку пацієнт (здоровий доброволець) — особа, яка може бути залучена як досліджуваній до клінічного випробування лікарського засобу.

Досить вдалими є визначення цього терміна, наведені в проекті Закону України «Про засади охорони здоров'я в Україні» [3], де пацієнта визначають як людину, яка звертається в заклади охорони здоров'я або до медичного працівника за медичною допомогою (послугою).

В юридичній науковій літературі висловлюються різні думки щодо дефініції даного терміна. О. І. Смотров визначає пацієнта як здорового чи хворого споживача медичних послуг [4, 71]. Згідно з визначенням А. А. Азарова та ін., пацієнт — це особа, яка звернулася до лікувального закладу будь-якої організаційно-правової форми, до лікаря приватної практики за отриманням діагностичної, лікувальної, профілактичної допомоги незалежно від того, хвора вона чи здорова [5]. На думку Н. Б. Болотіної, «пацієнт — фізична особа, яка у встановленому порядку отримує медичну допомогу (профілактичну, діагностичну, лікувальну, реабілітаційну) або піддається медико-біологічним дослідом (клінічним випробуванням) з боку медичних працівників» [6, 304]. Схоже визначення запропоновано С. Г. Стеценком: пацієнт — це людина, яка звернулася до лікувально-профілактичного закладу за діагностичною, лікувальною

чи профілактичною медичною допомогою, або особа, яка бере участь як досліджуваний при клінічних випробуваннях лікарських засобів [7, 163].

Таким чином, можна зробити висновок, що пацієнтом (з лат. — хворий) є особа, яка вступає у певні правовідносини із закладами охорони здоров'я (медичними працівниками) щодо отримання медичної допомоги (медичних послуг) чи іншої участі у здійсненні медичної діяльності. Виходячи з цього впливає висновок, що пацієнтом може бути лише людина. Не можуть бути пацієнтами тварини, оскільки пацієнт є учасником правовідносин, суб'єктом права, в той час, коли тварини належать до об'єктів права. Крім того, тваринам надаються не медичні послуги, а ветеринарна допомога [8, 141].

Говорячи про суб'єкта правовідносин, правильніше говорити про фізичну особу, а не про людину, оскільки відповідно до Цивільного кодексу України людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою. Лише фізична особа володіє здоров'ям та наділена правом на здоров'я [9]. Можливість бути пацієнтом не залежить ні від правоздатності, ні від дієздатності фізичної особи, оскільки навіть особи, яких визнано недієздатними та направлено на примусове лікування до психіатричних закладів, володіють певними правами та обов'язками [1, 80].

Слід розрізнити поняття «пацієнт» та «хворий». Не можна погодитись з визначенням А. В. Тихомирова, який визначає пацієнта як особу, «яка звертається до лікаря з потребою в його професіоналізмі для консультативної допомоги і корекції самопочуття. Хворим іменується пацієнт, що завідомо потребує професійної лікувально-діагностичної допомоги» [10, 76]. Для набуття статусу пацієнта фізичній особі не обов'язково мати якесь захворювання. Пацієнт — це правовий статус. Його автоматично набуває будь-яка особа, яка звертається за медичною допомогою. Термін «пацієнт» характеризує особу як учасника певних правовідносин, в той час як термін «хворий» характеризує стан здоров'я особи [8, 141]. Хворий — це біологічний статус, що характеризує відхилення від норми в стані організму, причому не лише людського. Хворий може й не стати пацієнтом (наприклад, лікуватись самостійно або за допомогою членів сім'ї та знайомих, або не лікуватись взагалі). У свою чергу пацієнт, як вже відзначалось, може і не бути хворим, наприклад, брати участь у медичному експерименті [6, 303]. Таким чином, поняття «хворий» і «пацієнт» є різноплановими за змістом. О. І. Смотров взагалі пропонував не використовувати в юридичній науці та практиці такого терміна, як «хворий» [4, 71]. Проте правильне визначення названих статусів має надзвичайно важливе як наукове, так і практичне значення, зокрема для кваліфікації суспільно небезпечних діянь у сфері охорони здоров'я та медичної діяльності.

Наприклад, потерпілим від злочину, передбаченого ст. 139 КК України, може бути визнана лише людина, що перебуває в статусі «хворого». Таким, як вже відзначалось, вважається будь-яка особа (незалежно від національності, статі, віку, посадового становища та інших обставин), яка захворіла хворобою, що вимагає надання їй медико-санітарної або фармацевтичної допомоги. Пацієнт, який звертається за медичною послугою нелікувального характеру, наприклад

з проханням провести косметичну операцію, не може визнаватися потерпілим, а відмова в її проведенні — злочинним діянням [11, 88].

Особа вступає у правовідносини із закладом охорони здоров'я та набуває статусу пацієнта в певному визначеному законодавством порядку. При зверненні до медичного закладу особу реєструють, заводять спеціальну медичну карту, особа проходить долікарняний огляд на предмет виявлення інфекційних захворювань. Її юридичні дії свідчать про те, що особа стала пацієнтом саме даного конкретного медичного закладу. Звичайно це найбільш традиційний спосіб набуття статусу пацієнта. Проте існують й інші способи, наприклад при зверненні до швидкої (невідкладної) допомоги, при виклику лікаря до хворого додому тощо.

Правовідносини між пацієнтом та медичним закладом виникають у момент звернення та припиняються в момент виписування з лікарні або завершення амбулаторного лікування, про що робиться відповідний запис у медичній карті пацієнта.

Таким чином, пацієнт як потерпілий від злочину — це особа, життю, здоров'ю, честі, гідності, основним правам якої була заподіяна шкода в результаті злочинного посягання, що виразилось в неналежному здійсненні (чи нездійсненні) щодо неї медичної діяльності. Ця шкода може виражатись в позбавленні потерпілого життя, тілесних ушкоджень, іншого розладу здоров'я, а також в розголошенні конфіденційної інформації про особу.

Оскільки шкода заподіюється в результаті здійснення медичної діяльності — надання медичної допомоги чи медичних послуг, проведення клінічних випробувань, медико-біологічних дослідів тощо — то вона спричиняється в межах відповідних правовідносин на стороні іншого їх учасника — працівниками закладу охорони здоров'я чи окремими медичними працівниками, а також особами, що в силу виконання своїх професійних обов'язків потрапляють у сферу здійснення медичної діяльності (працівники правоохоронних органів, суду тощо). Тому злочинами, що порушують права пацієнта, слід визнати, наприклад, невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків (ст. 140 КК України), порушення порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів (ст. 141 КК України), незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною (ст. 142 КК України), порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК України) тощо. Водночас не слід відносити до даної категорії злочинів заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти (ст. 138 КК України), проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти (ч. 1 ст. 134 КК України), залишення в небезпеці (ст. 135 КК України), ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України), оскільки потерпілий в даних злочинах пацієнтом не є, бо не вступає у правовідносини щодо отримання медичної допомоги (послуг) чи іншого здійснення медичної діяльності з особами, яким за законом надане таке право. За наявності у такої особи певно-

го захворювання мова може йти про хворого. Саме цей термін, як правило, використовується законодавцем в КК України, в тому числі й при конструюванні складів злочинів, потерпілим у яких слід визнати пацієнта. Про останнього йдеться лише в одній нормі КК України — ст. 141, якою передбачена відповідальність за незаконне проведення клінічних випробувань лікарських засобів. Проте, як вже було встановлено, коло злочинних посягань на права пацієнта, відповідальність за які передбачена КК України, значно ширше.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

1. Пацієнтом є особа, яка вступає у певні правовідносини із закладами охорони здоров'я (медичними працівниками) щодо отримання медичної допомоги (медичних послуг) чи іншої участі у здійсненні медичної діяльності.

2. Поняття «хворий» і «пацієнт» є різноплановими за змістом. Пацієнт — це правовий статус, якого набуває будь-яка особа, яка звертається за медичною допомогою. Термін «пацієнт» характеризує особу як учасника певних правовідносин. Хворий — це біологічний статус, що характеризує відхилення від норми в стані організму. Термін «хворий» характеризує стан здоров'я особи.

3. Пацієнт як потерпілий від злочину — це особа, життю, здоров'ю, честі, гідності, основним правам якої була заподіяна шкода в результаті злочинного посягання, що виразилось в неналежному здійсненні (чи нездійсненні) щодо неї медичної діяльності.

4. Про пацієнта як потерпілого йдеться лише в одній нормі КК України — ст. 141, якою передбачена відповідальність за незаконне проведення клінічних випробувань лікарських засобів. Проте коло злочинних посягань на права пацієнта, відповідальність за які передбачена КК України, значно ширше і включає ст. ст. 131, 132, 140, 142–145, 151, 184 КК України.

Література

1. Права человека и профессиональная ответственность врача в документах международных организаций. — К. : Сфера, 1998. — 121 с.
2. Декларация о политике в области обеспечения прав пациента в Европе [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://patright.org.ua/dropch.html>.
3. Про засади охорони здоров'я в Україні : проект Закону України, реєстраційний № 4620 від 14.01.2004 р., отриманий на заміну раніше розданого 17.02.2005 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ligazakon.ua.
4. Смотров О. И. Договор щодо оплатного надання медичних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. И. Смотров ; Нац. ун-т внутр. справ МВС України. — Х., 2003. — 177 с.
5. Азаров А. А. Организационно-правовое обеспечение прав граждан на медицинскую помощь / А. А. Азаров, И. А. Захаров, Н. В. Косолапов, О. В. Никульникова // Здоровоохранение. — 2000. — № 10. — С. 15–23.
6. Болотіна Н. В. Пацієнт: поняття, права та обов'язки // Правова держава : щоріч. наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ. — К., 2003. — Вип. 14. — С. 301–309.
7. Стеценко С. Г. Медицинское право : учебник / С. Г. Стеценко. — С.Пб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — 572 с.
8. Зелінський А. М. До питання про поняття «пацієнт» // Університетські наукові записки. — 2006. — № 2. — С. 139–143.
9. Стефанчук Р. О. Право на здоров'я як особисте немайнове право фізичної особи / Р. О. Сте-

- фанчук, А. М. Зелінський // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. — 2003. — № 2 (6). — С. 40–45.
10. Тихомиров А. В. Медицинское право : практ. пособие / А. В. Тихомиров. — М. : Статут, 1998. — 418 с.
11. Красиков А. Н. Преступления против личности : учеб. пособие для студентов учеб. завед. юрид. профиля / А. Н. Красиков. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1999. — 340 с.

Анотація

Марсєв В. В. Пацієнт як потерпілий від злочину. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню статусу «пацієнта» як потерпілого від злочину. Наводяться визначення поняття «пацієнт», закріплені в нормативно-правових актах як на міжнародному рівні, так і на рівні підзаконних актів вітчизняного законодавства, визначення дані науковцями.

Ключові слова: потерпілий, пацієнт, хворий.

Аннотация

Марсєв В. В. Пациент как потерпевший от преступления. — Статья.

Статья посвящена исследованию статуса «пациента» как потерпевшего от преступления. Приводятся определения понятия «пациент», закрепленные в нормативно-правовых актах как на международном уровне, так и на уровне подзаконных актов отечественного законодательства, определения даны учеными.

Ключевые слова: потерпевший, пациент, больной.

Summary

Maruyev V. V. Patient as a victim of a crime. — Article.

The article covers the research of «patient» status as a victim of a crime. There are given different definitions of concept «patient», that are allocated in normative-legal acts on the international level and also on by-laws level of domestic legislation, the determinations are given by the scientists.

Keywords: victim, patient.

УДК 343.9:343.624

Р. В. Стойловський

СОЦІАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ

З моменту формування суспільства взаємна підтримка людей та їх турбота один про одного стали одним з головних питань існування людства, а також його прогресивного розвитку. Не випадково цьому питанню відводилося особливе місце у філософських поглядах та ідеях ще древніх мислителів, які потім розвивалися і доповнювалися представниками наступних поколінь протягом всієї історії розвитку людства [1, 112].

У суспільстві, в якому ми зараз живемо, завжди були і будуть групи індивідів, які не мають можливості піклуватися про себе з об'єктивних причин: похилий вік, хвороби, вроджені чи набуті фізичні чи психічні недоліки і т.п. Без сторонньої допомоги вони приречені на загибель. Простіше кажучи, без звичайної взаємодії і взаємної підтримки людей людство не зможе забезпечувати собі нормальні умови існування і відтворення, а отже, і не виживе.